

Trestní stíhání právnické osoby bez současného stíhání konkrétní fyzické osoby

V praxi jsem se v poslední době setkal s otázkou, zda je možné, resp. právně přípustné a obhajitelné, aby policejní orgán vedl trestní stíhání proti právnické osobě, aniž by zároveň došlo k obvinění fyzické osoby, jež svým jednáním spáchala v zájmu právnické osoby či v rámci její činnosti trestný čin? Podotýkám, že si jsem vědom ust. § 8 odst. 3 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „zákon o TOPO“), které stanoví, že trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala protiprávním způsobem. O takový případ zde však nejde. Nyní mám na mysli situaci, kdy dojde ze strany policejního orgánu k vydání usnesení o zahájení trestního stíhání právnické osoby, neboť její jediný jednatel, a tedy konkrétní a policejnímu orgánu známá fyzická osoba, se dle tvrzení policejního orgánu dopustil jménem této společnosti trestné činnosti, avšak trestní stíhání jednatele policejní orgán nezahájil a ani nezahájí. Obviněna zůstává pouze společnost. Má takovýto postup policejního orgánu oporu v předpisech trestního práva?

Zákon o TOPO v § 8 odst. 1 stanoví, že „trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

- statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,
- osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),
- ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
- zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.“

Spáchání trestného činu uvedeného v § 7 zákona o TOPO lze právnické osobě přičítat, „jestliže byl spáchán

- jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
- zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické

osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neúčinnily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“ (§ 8 odst. 2 zákona o TOPO)

Předpoklady spáchání trestného činu právnickou osobou jsou tedy s ohledem na výše uvedené tyto:

- jde o čin protiprávní,
- protiprávní čin je spáchán buď v zájmu právnické osoby, nebo v rámci její činnosti,
- protiprávní čin je spáchán osobou uvedenou v § 8 odst. 1 písm. a), b), c) nebo d) zákona o TOPO,
- musí být přičitatelný právnické osobě podle § 8 odst. 2, 3, popř. 4 zákona o TOPO.

Vedle protiprávnosti jsou formálními znaky skutkové podstaty trestného činu právnické osoby objekt trestného činu, kumulativní objektivní stránka trestného činu, subjektivní stránka a subjekt trestného činu (primární, sekundární a terciární). Pro účely tohoto textu se dále zaměřím především na problematiku subjektivní stránky.

K naplnění subjektivní stránky trestného činu je nezbytná, kromě jiného, určitá forma zavinění na straně pachatele – úmysl či nedbalost. Bez zavinění nemůže být zalo-

žena trestní odpovědnost (nullum crimen sine dolus vel culpa). Odborná literatura definuje pojem zavinění jako „psychický stav pachatele k poruše či ohrožení objektu trestného činu nebo jeho předmětu útoku, jakož i k jeho jednání uvedenému v trestním zákoně, které vyvolávají.“¹ Právnická osoba však sama o sobě takový (vnitřní) psychický vztah k trestnému následku nemá a mít nemůže, neboť české právo je založeno na premise, že právnická osoba je umělým útvarem, právní fikcí. K naplnění subjektivního znaku trestného činu spáchaného právnickou osobou je tudíž nezbytné prokázat zavinění nepřímo, prostřednictvím úmyslného či nedbalostního zavinění fyzických osob, které za právnickou osobu jednají. Tento závěr nepochybně potvrzují komentářové i judikatorní² závěry.

Pavel Šámal píše: „V českém právním prostředí, ve kterém je založena trestní odpovědnost na zásadě odpovědnosti za zavinění (nulum crimen sine culpa), je třeba, aby tento princip byl zachován i v případě trestní odpovědnosti právnických osob, a proto je nutné v oboru trestního práva jejich objektivní odpovědnost vyloučit. Přitom je však třeba mít na paměti, že zavinění právnické osoby ve vztahu k některému z trestných činů vymezených v § 7 zák. o tr. odpovědnosti p. o. je zásadně odvozováno od zavinění fyzické osoby, která při spáchání trestného činu jednala jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti ve smyslu § 8 odst. 1 zák. o tr. odpovědnosti p. o. Jedná-li tedy taková fyzická osoba úmyslně, bude úmyslné zavinění ve smyslu § 15 tr. zákoníku ve spojení s § 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o. přičítáno i právnické osobě.“³

Z těchto důvodů se takto konstruovaná odpovědnost založená na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě zpravidla považuje za zvláštní subjektivní odpovědnost u právnické osoby, která navazuje na zavinění některé fyzické osoby uvedené v § 8 odst. 1 zákona o TOPO, ale je v principu odlišná od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby. Trestní odpovědnost právnické osoby tedy proto, jak již uvedeno výše, není odpovědností objektivní.⁴ Bez zavinění fyzické osoby není zavinění osoby právnické.

Zákon o TOPO nicméně stanovuje k určitému oslabení výše nastíněného požadavku na prokázání naplnění subjektivní stránky, popř. subjektu trestného činu dva korektivy.

Prvním je již zmiňovaný § 8 odst. 3, z něž vyplývá, že k naplnění trestní odpovědnosti právnické osoby není nezbytné, aby byla zjištěna konkrétní fyzická osoba jednající protiprávně (způsobem uvedeným v § 8 odst. 1 a 2 zákona o TOPO). Nepochybně ale musí být k vyvození trestní odpovědnosti právnické osoby zjištěno a prokázáno, že k protiprávnímu jednání konkrétně neztotožněné fyzické osoby, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, došlo (např. je jisté, že se ho dopustil člen statutárního orgánu nebo zaměstnanec právnické osoby, ale nepodařilo se bez důvodných pochybností zjistit, která z možných osob popsáním způsobem v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti jednala).⁵

Druhý korektiv je upraven v § 8 odst. 4 písm. d) zákona o TOPO, dle něž se trestní odpovědnost právnické osoby (za splnění podmínek § 8 odst. 1 a 2 zákona o TOPO) uplatní i v případě, že jednající fyzická osoba není za trestný čin, který se právnické osobě přičítá, trestně odpovědná. Jak uvádí odborný komentář ASPI, toto ustanovení dopadá především na případy oslabené volní složky zavinění fyzické osoby nebo na činy jinak trestné. Činem jinak trestným se rozumí čin, který je ve smyslu trestního zákoníku relativně beztrestný, i když za jiných okolností by trestným činem byl. Činy jinak trestné lze rozdělit do dvou kategorií. Do první skupiny spadají protiprávní činy, v zákonem požadovaném stupni naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, ovšem trestným činem nejsou z důvodu nedostatku věku, nepřičetnosti nebo nedostatku rozumové a mravní vyspělosti u mladistvých. Druhou skupinu tvoří činy pachatele trestně odpovědného naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, u nichž však chybí protiprávnost. První skupina činů jinak trestných patrně bude ustanovení § 8 odst. 4

písm. d) zákona o TOPO podléhat, zatímco v případě vyloučené protiprávnosti (§ 28 až 31 tr. zák.) jinak trestného činu fyzické osoby [odst. 1 písm. a) až c)] nebude právnické osobě možno přičítat trestný čin vůbec.

V příkladu nastíněném v úvodu ovšem o situaci spadající pod § 8 odst. 3 ani odst. 4 písm. d) nejde. Policijnímu orgánu je známo, která fyzická osoba jednala v rámci činnosti právnické osoby, a tato fyzická osoba je trestně odpovědná.

Osobně jsem přesvědčen, že pokud panuje takovýto stav, policejní orgán by jej měl reflektovat a buď obvinít jak právnickou osobu, tak jednající fyzickou osobu, anebo nezahajovat trestní stíhání ani vůči jedné, neboť není prokázáno zavinění. Vydá-li policejní orgán usnesení o zahájení trestního stíhání právnické osoby, měl by se dle mého názoru důsledně vypořádat, kromě jiného, s otázkou subjektivní stránky trestného činu. Má tři možnosti, jak postupovat:

- Uvést, jakým konkrétním jednáním došlo ke spáchání trestného činu přičitatelného právnické osobě, a která konkrétní fyzická osoba se jednání dopustila. V takovém případě by měl zahájit trestní stíhání právnické i jednající fyzické osoby (s výjimkou bodu 3 níže).
- Nelze-li konkrétní fyzickou osobu s odkazem na § 8 odst. 3 zákona o TOPO určit, musí policejní orgán uvést, z jakého důvodu to není možné, a o to podrobněji odůvodnit vlastní závěr, že i přesto je zřejmé, že k jednání odůvodňujícímu zahájení trestního stíhání právnické osoby neztotožněnou fyzickou osobou nepochybně došlo a jsou naplněny podmínky § 8 odst. 1 a 2 zákona o TOPO.
- Je-li policejnímu orgánu známa konkrétní fyzická osoba, jež spáchala trestný čin přičitatelný právnické osobě, a přesto proti takové fyzické osobě nezahájí trestní stíhání, měl by policejní orgán v usnesení o zahájení trestního stíhání právnické osoby vymezit důvod, spadající pod § 8 odst. 4 zákona o TOPO, jenž takové rozhodnutí ospravedlňuje.

Jakýkoliv jiný postup policejního orgánu je podle mého chybný. Usnesení o zahájení trestního stíhání právnické osoby za přičitatelné jednání konkrétní fyzické osoby, které neobsahuje ze strany policejního orgánu důkladné vypořádání subjektivní stránky trestného činu, by nemělo u dozorujícího státního zástupce obstát. Platí to především

u úmyslných trestných činů. Bez prokázání úmyslného zavinění jednající fyzické osoby nemůže a nesmí dojít k obvinění právnické osoby ze spáchání úmyslného trestného činu. Pokud bychom připustili opak, posunuli bychom se výrazně k pojetí trestní odpovědnosti právnických osob jako odpovědnosti objektivní, což nepovažuji v trestním právu za přijatelné. A dále, pokud bychom připustili, že policejní orgán není povinen stíhat fyzické osoby, u nichž je přesvědčen, že svým jednáním spáchali trestný čin (což policejní orgán dokazuje tím, že za takové jednání zahájí trestní stíhání právnické osoby, za níž fyzická osoba jednala), popíráme základní zásady trestního řízení, jako jsou zásada oficiality a zásada legality.

Závěrem bych dodal, že i v případě trestního stíhání právnických osob musí platit zásada in dubio pro reo. Nejsou-li orgány činné v trestním řízení schopny bez pochybností prokázat zavinění fyzické osoby, nelze přistoupit k trestání právnické osoby.

**Mgr. Václav Kučera, advokát
TOMAN, DEVÁTÝ & PARTNEŘI advokátní kancelář, s.r.o.**

Poznámky:

- ¹ KRATOCHVÍL, Vladimír. Struktura skutkové podstaty trestného činu. In KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část, s. 279. Jiří Jelínek definuje pojem zavinění dokonce jako „vnitřní“ psychický stav člověka...; viz JELÍNEK, Jiří. Subjektivní stránka trestného činu. In JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, s. 223.
- ² Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 627/2015 ze dne 24. 11. 2015.
- ³ ŠÁMAL, Pavel. Trestní odpovědnost právnické osoby založená na přičitatelnosti trestného činu. Bulletin-advokacie.cz, s. 9, publikováno 1. 12. 2016, dostupný z www.bulletin-advokacie.cz/trestni-odpovednost-pravnicke-osoby-zalozena-na-pricitatelnosti-trestneho-cinu?browser=mobi.
- ⁴ Tamtéž, s. 9.
- ⁵ ŠÁMAL, Pavel. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 820 s.